

КАРПАТСЬКА СІЧ

© Замлинський Т.І., 2001

Розглянуто причини виникнення Карпатської Січі, її перетворення у національне військо та його героїчна боротьба із захисту Карпатської України.

The article covers courses of raising Carpathian Sich, its transformation into national army and its heroical fight to defend Carpathian Ukraine.

Державницькі змагання закарпатських українців наприкінці 30-х років ХХ ст. викликали зростаючий спротив з боку сусідніх Угорщини та Польщі. Вони хотіли встановити спільний угорсько-польський кордон за рахунок Закарпаття. Домагаючись підтримки нацистської Німеччини, уряди цих країн з літа 1938 р. засилали в український край спеціально вишколених озброєних диверсантів. За підрахунками П. Стерчо, тільки з Угорщини закинута двадцять батальйонів терористів [1, с. 63]. Вони підривали мости, нападали на державні та національні установи, вдавалися до терористичних актів тощо. Подібні дії повинні були викликати хаос, непевність, замішання, відвернути місцеве населення від боротьби за свої національні інтереси. Ці терористичні банди в угорській пресі принизливо називалися “гвардією обірванців”. У такий спосіб уряд цієї країни намагався приховати свою причетність до терористичних акцій у Карпатській Україні. [2].

Головним ініціатором хаосу в Закарпатті була фашистська Німеччина, яка хотіла використати його для захоплення Чехословаччини (у її складі саме перебувала ця українська територія) і встановлення “нового порядку” в Європі. Оскільки чехословацький уряд не зумів забезпечити безпеку цього краю, виникла гостра потреба організувати власну військову оборону.

За ініціативою українських націоналістів 4 вересня 1938 р. в Ужгороді відбулися установчі збори делегатів молодшого і старшого покоління, котрі започаткували Українську Національну Оборону (далі – УНО). Вона розглядалася як напівмілітарна організація оборонного характеру. Її керівний провід очолив С. Росоха. До нього увійшли також заступник голови, секретар, організаційний референт, скарбник і представники від кожного повіту – всього 12 осіб. Було створений також військовий штаб у кількості трьох чоловік: полковники Аркас, Стефанів і сотник Клименко. [3, с. 469].

Наступним кроком стало створення окружних і повітових комендатур у містах, а також відділів у більших селах. Як правило, відділи налічували від п’ятисот до тисячі членів і їх очолювали військовики із резервних старшин чехословацької армії або колишніх армій Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки. Зброю здобували від мадярських і польських диверсійних банд. Організаційна робота була здійснена досить оперативно, фактично протягом місяця. [3, с. 469].

Подальші істотні зміни відбулися у зв’язку із ускладненням міжнародної ситуації. Згідно із рішенням віденського так званого “німецько-італійського” арбітражу від 2 листопада 1938 р. до Угорщини відійшла південна частина українського Закарпаття. В результаті перенесено столицю з Ужгорода до Хусту. Тут в листопаді реорганізовано УНО в Організацію Національної Оборони під назвою “Карпатська Січ” (далі – Карпатська Січ). Така назва не була випадковою, а переконливо засвідчила її зв’язок із героїчним минулим українського козацького січового товариства. Замість проводу створено головну команду на чолі з Д. Климпущем і новою структурою, а саме: І. Роман – заступник головного коман-

данта і господарський референт, І. Рогач – генеральний писар, С. Росоха – зв'язковий з урядом Карпатської України і референт преси, пропаганди та ідеологічно-політичного виховання. Кількісно збільшено штаб. До нього увійшли: чотарі Кріс, Коссак, Велянський; поручики Чорний, Щука, Калина та інші. Його очолив полковник М. Колодзінський-Гузар. Штаб тісно співпрацював із Проводом ОУН. Головне полягало у тому, що Карпатська Січ стала регулярною військовою структурою автономного українського уряду для захисту і оборони території Карпатської України від будь-якої збройної агресії. Її вояків було розділено по гарнізонах, які знаходилися у Хусті та інших особливо важливих пунктах країни: Королево над Тисою, Іршаві, Торуні, Ставному і Перечині. У гарнізонах безперервно здійснювався військовий вишкіл та старшинські курси. Адже Карпатська Січ постійно поповнювалася новими бійцями. Вони мали сіру уніформу з погонами і поясом, такого ж кольору шапку, а на рукавах був зображений щит із знаком українського тризуба. [1, с. 80-81; 3, с. 472; 4, с. 20].

Ці зміни підвищили ефективність боротьби січовиків проти зростаючої терористичної діяльності мадярських і польських диверсантів. Їх почали активніше залучати до допоміжної служби у поліції та прикордонній охороні. [5, с.974]. Стан у краї все більше стабілізувався.

Важливу роль у подальшій розбудові та зміцненні Карпатської Січі відіграли її перший і другий з'їзди, що відбулися відповідно 4 грудня 1938 р. і 19 лютого 1939 р. у Хусті. На них з особливою силою підкреслювалася думка про те, що весь народ має бути постійно готовим до оборони своєї держави. Для цього слід кожному українцеві навчитися володіти зброєю і бути дисциплінованим, щоб свідомо боротися за інтереси нації, не жаліючи навіть власного життя. А Карпатська Січ розглядалася як душа держави, котра стоїть і стоятиме на захисті свого народу від ворожих нападів ззовні. Свій військовий вишкіл і дисципліну продемонстрували січовики під час другого з'їзду. Їх урочисту маніфестацію вітав уряд Карпатської України на чолі із прем'єр-міністром А.Волошином. [1, с. 81-82; 3, с. 471].

У результаті прийнятих рішень Карпатська Січ набувала все більшої популярності не тільки всередині країни, але і поза її межами. Бійцями-січовиками наприкінці 1938 – початку 1939 рр. стали тисячі добровольців із Закарпаття, Східної Галичини, Буковини, Волині, Лемківщини, Холмщини [6]. Причому не тільки із числа націоналістів, але й патріотично налаштованої української молоді взагалі, яка наражалася на серйозну небезпеку для власного життя вже при переході кордону. А тих із числа галицьких українців, кого спіймали при переході кордону, за розпорядженням польських властей засуджували на різні терміни ув'язнення – від 2 до 8 років. [6, с. 9]. Але ніщо не могло їх зупинити. Надто великим було прагнення прилучитися до боротьби за волю закарпатських українців. Були зорганізовані навіть жіночі відділи Карпатської Січі під командою С. Тисовської, які готували медичних сестер. А також діяли робітничі відділи, які будували і ремонтували дороги, мости тощо.

Слід зазначити, що Карпатська Січ проводила також ідейно-виховну та культурно-освітню роботу серед населення. Особливою активністю виділялася артистична група “Летюча естрада” на чолі із А. Довгопільським, яка об'їздила всю країну у зв'язку із передвиборчою кампанією до сейму Карпатської України. [7, с. 34-35]. Щотижня виходила газета “Наступ” (редактор і видавець С.Росоха), яка була офіційним органом Січі. До пропагандистської роботи з формування національно-патріотичної свідомості залучалися також духовні особи, які перебували навіть у керівному складі Карпатської Січі. Так, своїми ораторськими здібностями виділявся 26-літній невисвячений теолог І. Рогач. [1, с. 82].

Все це мало надзвичайно важливе значення, оскільки проблема захисту Карпатської України набувала все більшої гостроти. 14 березня 1939 р. перестала існувати Чехословацька федерація, до складу якої входили чехи, словаки і закарпатські українці. Словаччина заявила про самостійність завдяки підтримці гітлерівської Німеччини. Того ж дня прем'єр-міністр А. Волошин по радіо проголосив незалежність Карпатської України і загальну мобілізацію населення. Наступного дня війська нацистської Німеччини вступили до Праги без жодного пострілу, а всенародно обраний карпато-український сейм (парламент) прийняв закон про повну самостійність Карпатської України. Карпатська Січ проголошена національною армією Карпатської Української Республіки, головнокомандуючим якої став президент А. Волошин. Військовим міністром сейм призначив С. Клочурака. Безпосереднє керівництво бойовими діями армії було покладено згідно із наказом військового міністра на полковника С. Єфремова, а пізніше його здійснював полковник М. Колодзінський-Гузар. [3, с. 478].

Однак з дозволу і благословення Гітлера мадярські війська (дванадцять дивізій) вже зранку 14 березня перейшли кордон і розпочали збройну інтервенцію проти Карпатської України. Чотири дивізії сконцентрувала на карпато-українському фронті Польща. До того ж 14 березня дійшло до абсолютно непотрібних чесько-українських боїв, оскільки на вимогу нацистської Німеччини Прага намагалася роззброїти Січ, аби запобігти її збройному опору. Однак з цього нічого не вийшло, бо січовики вчинили гідний спротив, і чеські війська змушені були припинити наступ.

Агресори зустріли гідну відсіч з боку Карпатської України. Її населення масово потягнулося до свого війська. Проте найбільшим лихом виявилася нестача зброї. Чехи порушили відповідну домовленість щодо озброєння січовиків. І все ж українські вояки мужньо захищали свою Батьківщину від вдесятеро переважаючого мадярського війська. [8, с. 722]. Карпатська Січ тоді налічувала близько 10-12 тисяч стрільців [9, с. 61, 68]. Не тільки Україна, але і весь світ звернув свої погляди на цей клаптик вільної української землі. Про героїзм січовиків із захопленням писали навіть американські газети. Польська преса змушена була визнати: "Мусимо, однак, чесно сказати, що в контексті останніх подій маємо більше пошани до українців, ніж до чехів і словаків. Хоч би як там було і хоч би ким були оті "січовики", все ж таки ті люди не скавуліли, не склали зброї, але билися в найтяжчих політичних і стратегічних умовах" [за 10, с. 160]. І це не дивно. Адже на бойових знаменах стрільців-січовиків були гасла: "Нація понад усе!", "Наша сила в нас самих!". Глибоко запали у серце кожного вояка, кожного національно свідомого українця слова близького сподвижника А. Волошина С. Росохи: "Не дамо ані п'яді рідної землі ані мадярам, ані полякам, ані румунам. Хочемо бути на своїй землі самі господарями, вповні незалежними й вільними" [11].

Карпатська Україна виявилася на той час першою державою, котра вчинила збройний спротив нацистській Німеччині в особі її союзника хортистсько-фашистської Угорщини і не змирилась із зазіханням на її свободу.

Однак сили були далеко не рівні, причому не тільки чисельно, але і збройно. Після запеклих боїв, у яких жертви були з обох сторін, мадяри захопили середню частину Карпатської України під кінець березня, північну – у першій половині квітня, а прикордонні пасма через відсутність шляхів – аж у травні. Та все-таки численні відділи Карпатської Січі продовжували партизанську боротьбу в горах протягом всієї мадярської окупації краю [3, с. 479-480]. Так що агресорам не вдалося зламати духу, віри, прагнення до боротьби українського народу даної території за те, щоби жити вільним життям у власній Самостійній Соборній Українській Державі.

І це при тому, що у війні загинуло 5 тисяч українців [9, с. 68]. Коли ж українські воюки перейшли кордон Румунії, то за вказівкою властей вони були роззброєні та передані мадярам. Така ж трагічна доля спіткала і тих січовиків, які вирішили перейти польський кордон: всі вони були розстріляні польською прикордонною охороною [12, с. 72].

До того ж угорські жандарми скрізь виловлювали січовиків. Окупаційною владою питання вирішувалось швидко – розстріл на місці, як правило, з попередніми нелюдськими тортурами. Знищувались також всі, запідозрені у зв'язках з січовиками. Хортистська репресивна машина жорстоко накинулася і на українську інтелігенцію. За короткий час без суду і слідства мадяри замучили і розстріляли понад 27 тисяч найбільш активних, національно свідомих українців. [11].

Після ліквідації Карпатської України Гітлер наказав готуватися до нападу на Польщу. Наближалася Друга світова війна.

Отже, під час державотворчих процесів у Закарпатті протягом 1938-1939 рр. Карпатська Січ перетворилася із напівмілітарної організації у регулярне національне військо. Своєю тривалою героїчною боротьбою у неймовірно складних умовах вона ще раз продемонструвала усьому світу волелюбність, державність, патріотизм українського народу.

1. Стерчо П. *Карпато-Українська Держава. До історії визвольної боротьби карпатських українців у 1919-1939 роках.* – Львів: 1994. 2. Довгей В. *Від Бескидів до Катині. // За вільну Україну.* – 1991. – 2 лютого. 3. Росоха С. *Військо Закарпатської України. Карпатська Січ. (1938-1939).* // *Історія українського війська.* – Львів. 1996. 5. *Енциклопедія українознавства. Т.3.* – Львів: 1994. 6. Буковський І.В. *Солідарність галицьких патріотів з Закарпатською Україною в боротьбі проти поневолення. // Військово-науковий вісник Військового інституту при Львівській політехніці. Випуск 2.* – Львів: 2000. 7. Росоха С. *Сойм Карпатської України.* – Львів. 1991. 8. *Енциклопедія українознавства. Т.2.* – Львів. 1993. 9. Косик В. *Україна і Німеччина у Другій світовій війні.* – Париж – Нью-Йорк – Львів: 1993. 10. Малик Я., Вол Б., Чуприна В. *Історія української державності.* – Львів. 1995. 11. Довгей В. *Феномен Карпатської України. // За вільну Україну.* – 1991. – 15 березня. 12. Папікян А.Л. *Збройні Сили України Двадцятого століття.* – Львів: 1999.

О.Б. Ковальчук

СТАДІЇ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

© Ковальчук О.Б., 2001

Розглянуто стадії виборчого процесу в Україні.

The article deals with the stages of the election process in Ukraine.

Проблемам стадій виборчого процесу останнім часом приділено чимало уваги з боку вчених-юристів та практиків. Однак розбіжності виникають вже при застосуванні самого терміну “стадія” і при з'ясуванні питання – чи він тотожний з такими поняттями, як наприклад, “етап”, “період”, “процедура”? Одні науковці не проводять розмежування між зазначеними поняттями, вважаючи, що це одне і те ж [1, с. 181; 2, с. 256; 3, с. 167]. Інші вважають, що термінологічно операції-дії всередині і в рамках однієї стадії доцільно називати стадіями логічної послідовності, оскільки вони становлять безпосередній зміст кожної із